

LIINA
ERNESAKS

VÄLJATÕUGATU

Illustraator: Õne Piiri
Toimetaja: Irene Õmblus
Kujundaja ja küljendaja: Vallo Hallik

Teose sisu eest vastutab autor

© Kõik õigused kaitstud

ISBN: 978-9916-668-63-4

Trükk: MJ Konsult

Kirjastus Hea Tegu
www.fil.ee

Kõik rääkisid ümberringi õhates vabadusest ja paremast elust, iseolemise ja uutest võimalustest, talude taastamisest ja elu õitselepuhkemisest vabaduse tähe all, oma vabas riigis, aga mis kõige peamine – rikkaks saamisest. On ju raha olnud alati see, mis annab inimesele tunde, et ta on kõikvõimas ja et ka temal on tükikene seda nii magusat asja, mida kõik ihalavad – võimu ning sõnaõigust teiste üle. Kolhoosid kui „kuri-tegelik omandivorm” olid ammu laiali löödud ning masinad, loomad ja muu vähegi kasulik vara endistele töölistele, jupijumalatele ja pensionäridele ära jagatud. Enamus neist vara tagasisaajatest muidugi kinnitas, heldimuspisarad silmis, et jätkavad vanavanemate püha üritust Eesti talud taasluua ning õitsele lüüa, kuid enamasti see jutuks vaid jäigi. Mis talu see oligi, kus kolhoosist saadud roostes Belarusiga, mis ausõna peal koos püsis, hariti pisikest porgandipõldu ja sellele lisaks peeti kahte lehma, kes õieti piima ei andnud, sest jõusööta, mis natukenegi neid turgutanud oleks, polnud kusagilt võtta. Endiste ennesõjaaegsete põlistalude hiilgust polnud kusagil veel näha ja ilmselt polnud seda ka tulemas. Aga väga tähtsad olid need nüüdisaegsed uustalunikud, kui nad, väljaveninud kampsun seljas ja sõnnikused kummikud jalas, kohaliku külapoe leti ääres praalised ning valitsust, kehva ilma ja laisku külamehi kirusid, kes niisama eest ei tahtnud neile appi heinale tulla. Keegi ei tahtnud enam olla lihtne töötaja, vaid nüüd tahtsid kõik olla peremehed oma vabal maal, endiste käskijate asemel ise teisi käskida ja keelata, sest inimloomus on juba kahjuks selline lühidalt mõtlej. Mõisa teoori ei taha ka vaba olla, tema tahab ise mõisnik olla, et saaks teisi sundida ja oma sõna järgi jooksmata panna. Vat siis oleks elu ilus ja maailm pihku püütud.

Võim riigis oli vahetunud ja võimuvahetus ka sellesse jumalast hüljatud paika jõudnud, kuid inimesed olid kõigest sellest hoolimata jäänud samasugusteks nagu varem, oma mõtete ja soovunelmatega, arusaamadega elust ning selle väärtusest või väärtusetusest. Unise külaelu ainsaks suursündmuseks oli sageli see, kui endine kolhoosi keevitaja Kolja kusagile purjus peaga magama oli jäänud või kui keegi karjanaistest vanast harjumusest endise kolhoosi, nüüd uue nimega põllumajandusühistu laudast piimavargusega vahele jäi. Nüüd oli elu teine. Oli oma vaba maa ja kombedki pidanuks muutuma, kuid inimene on juba loodud harjumuste orjaks.

See oli just seda tüüpi pisike asula ja kogukond, kus kõik teavad kõikide elust kõike. Isegi neid sündmusi teatakse, mis veel toimunudki pole. Ja kui polegi midagi põrutavat juhtunud, siis mõeldakse see lihtsalt välja ning lastakse kuulujutud ringi käima. Ühel varasuvisel päeval aga tundus, et midagi hakkab ka selles unises külakeses juhtuma ...

Räämas kortermaja juures, mille ees auklikul asfaldil patseerisid edasi-tagasi tuvid ning mille vanal eterniitkatusel üksikud samblatorid kasvasid, seisid politseimasin ja veel üks üsna edev tumedamat tooni välismaine auto. Just selline uus ja läikiv, et külas polnud keegi varem sellist autot sõitmas näinud ja uudishimulikud vanamutid õiendasid juba oma kaelasid pikaks, et paremini asjade käiguga kursis olla. Kes kõõlus aknal, kes üle lumeraskusest lääpavajunud aia, kes üle tolmuse ja pulstunud kuuseheki. Kiiresti oli ju vaja teada saada, kes täpselt need asjamehed on, kes siin asju ajavad ja mis asju nad täpselt ajavad. Viimati on need mingid tähtsad ärimehed, kes siin oma ettevõtte tahavad püsti panna

ning raha ja töökohti hakkab ehk kapaga külla voolama. Või on need hoopis suured metsahärrad, kes kuulu järgi metsa kokku ostavad ning seda siis üles töötavad. Või on hoopis tegu rikaste välismaalastega, kes nüüd, kui raudne eesriie on langenud, lausa igatsevad tulla Eestimaale käima ja selle kauni maaga tutvuma. Keeled sügelesid ja uudishimu pakatas põues.

Terves selles unises külas oli aga sellel hetkel ainult üks inimene, kes teadis täpselt, ja kahjuks isegi liiga täpselt, mis autod need olid, miks need siin olid ja mida tahtsid need inimesed, kes nende autodega siia tulnud olid. See inimene oli Nele, noor, kahekümnendates, väikese tütre üksikema, kes seisis oma pisikese kodu räämas köögis ja vaatas tuimalt pealt, kuidas kohtutäitur pisut segamini köögilaua ääres istudes pabereid täitis. Politseinikud seisis niisama igavlevalt koridori nurgas, vahtisid samas vargsi uudishimulikult ringi ja püüdsid kaastundlikku nägu teha, kuid ilmselt oli ka neil toimuvast suhteliselt ükskõik ja selliste protseduuride juures viibimine saanud juba üsna tavaliseks.

„Sedasi, tütarlaps,“ aetas kohtutäitur musta ja hõbedaga kaunistatud raske pastapliiatsi kõlksuga lauale, „kirjutage nüüd paberitele alla: siia ja siia, ning siis on selle asjaga ühel pool. Võite koheselt pakkima hakata ja seejärel korteri vabastada.“

Nele võttis pliitsi oma värisevate sõrmede vahele. Ta tundis, kuidas kramp nõõrib kõri ning pisarad aina rohkem ja rohkem kurku tõusevad. Ei hakka nutma, ei hakka nutma, luges ta endale mõttes, hambad risti, nagu mingit mantrat, kuid ilmselgelt oli praegusel hetkel sellest vähe kasu. Olukord oli täiesti absurdne ja kuigi väljas oli varasuvi ning võrdlemisi

soe, tundis Nele siiski, et tal on jahe. Külma värinad jooksid üle keha, sõrmed kohmetusid, huuled muutusid heledaks, peaaegu sinakaks, nagu talvel pakasega väljas olles. Ta aetas juba kätte võetud pliitsi uuesti tagasi leivapurusele köögilauale ning sisimas arglikult inimlikkusele ja kaastundele lootma jäädes, pöördus veel kord täituri poole. „Kas ikka mitte kuidagi mingisugust muud võimalust ei ole?“ kogeles ta, pisarad kurgus, kohtutäituri poole vaadates. „Mul ei ole ju lapsega mitte kuhugi minna, mul pole mitte kedagi. Teate ju isegi, et mõlemad vanemad on surnud ning teisi lähedasi sugulasi mul pole. Või noh, on, aga nemad ei tea minust midagi ega mina nendest.“

Kohtutäitur, suur paks mees halvasti istuvates heledates liibuvates teksastes, musta pintsaku ja naljakalt kirju lipsuga, pühkis valge, pitsist servaga taskurätikuga nägu ja oma kiilakat pead, mida mööda higipisarad näole valgusid. Selle tegevuse käigus välgatas jäme kullast käekett ja täituri paksudes lihavates sõrmedes märkas tütarlaps suuri kullast klotstersõrmuseid.

Mees vaatas teda pika, pisut etteheitva pilguga ja lausus: „Vaadake, tütarlaps, inimesena ma ju võin teist aru saada, no kui ma muidugi tahan teist aru saada, aga mul on paber, mis näitab, et teie isa oli surres võlgu ja võlgade katteks arestin mina nüüd selle korteri. See läheb müüki ja loodetavasti katab müügist saadud tulu võlasumma ning teie isa nimi saab jälle puhtaks. Vähemalt pärast surma on ta siis aus mees.“

„Kellele ta siis võlgu oli või kui suur see võlg oli ja mis ajal see tekkinud oli?“ pahvatas tüdruk. „Ma võin ju proovida ise seda kuidagi tasuda, kasvõi natukenegi, igas kuus veidi, aga palun jätke mulle kodu alles.“

„Ei-ei, see ei tule praegu kõne allagi. Esiteks on mul vaikimiskohustus, seega ei saa ma teile avaldada, kui suure võlaga on tegu, sest te pole ju ka paberite põhjal ennast oma isa pärijaks vormistanud. Seega ei tohi ma avaldada teile kui kõrvalisele isikule võla suurust, küll aga võin ma seaduse järgi korteri võlgade katteks arestida, selle sundmüüki panna ja teid siit, vot näete, sellesama kohtuotsuse alusel välja tõsta. Korter läheb võlgade katteks müüki, nagu ka juba ütlesin, ja ongi probleemid ühel pool. Palun, paberid on siin.”

Täitur vehkis taas Nele nina ees paberipatakaga, tema jäme kael punetas ja kiilas pea oli jälle higine. Politseinikud jälgisid jätkuvalt osavõtmatult kogu sündmuste käiku eemalt.

„Palun, olge ometi inimene, mul ei ole ju mitte kuhugi minna ja mul on laps ka!” hüüdis Nele ahastades. „Kui teil minust on ükskõik, siis mõelge ometi lapse peale, tema heaolu peale. Te lihtsalt tulete ja võtate temalt ära lapsepõlve, tema turvalise kodu ja ütlete, et teil on täielik õigus seda teha, kuna teil on paber!”

„Tütarlaps,” kõrgendas täitur pisut häält, „sellele kõigele oleks pidanud palju varem mõtlema. Minul on paber ja Eesti Vabariigi seadused täitmiseks. Ma pole mingisugune heategevusorganisatsioon või sotsiaalabi, kas tead!” räuskas mees nüüd ärritunult, unustades hetkeks kogu oma ametlikkuse. „Seadus on seadus ja kõigile täitmiseks,” lausus nüüd ka politseinik nurgast, endine Nõukogude miilits, kellest uue riigikorra tulles sai Eesti politseinik. Niisama lihtsalt saigi – haldid viigitud miilitsapüksid vahetati siniste ilmetute politseipükste vastu ning vannuti truudust üleöö vahetunud uuele riigikorrale.

„Kirjuta aga alla, saame meie ka lõpuks minema, pole aega siin terve päev passida, kas tead,” kergitas ta demonstratiivselt oma pükse, läikima löödud kolme lõviga rihmapannal uhkelt välkumas. Vorm oli küll vahetunud, kuid käitumismannerid olid jäänud samasuguseks nagu õndsas punasel ajal ...

„Mis seadus see selline on, mis lubab inimesi lihtsalt niisama päevapealt oma kodust välja tõsta? Mis röövib lapselt kodu ja turvalise lapsepõlve?” karjatas Nele nüüd juba nutuga pooleks. „Räägite siin muudkui õhinal Eesti Vabariigi ja selle seadustest. Mulle tundub, et need on aga veelgi hullemad ja ebainimlikumad, kui endised punased seadused olidki. Röövlite ja ebaõigluse kaitseks on need seadused tehtud, mitte tavainimeste jaoks. Varem anti igaühele võimalus oma vigu parandada, neid heastada, nüüd seda võimalust pole. Vaadake kasvõi iseennast – te pole ju üldse inimesed, vaid kuivikud. Külmad ja kalgid kivisüdamed, kes on minetanud oma inimlikkuse, sest ametnikuna ei tohi olla inimene, peab olema kalk ja külm kuivik.”

Kõik need enda sees sel hetkel keevad tunded valla päästnud, vajus tüdruk lihtsalt toolile istuma ning purskas ohjeldamatult nutma. Märkamatu oli vahepeal praakil korteriukse vahelt ennast sisse poetanud veel üks inimene, kes pidas vajalikuks kohal olla. Nimelt kohalik sotsiaaltöötaja, endine kolhoosi partorg ja padupunane proua, kes Eesti Vabariigi tulles ka enda elus uusi ja elumuutvaid otsuseid tegi. Esimene ja seni vist suurim oli see, kui ta kohaliku ristikoguduse liikmeks astus, punase mineviku endalt kirikus ristimisveega maha pesta lasi ja 55-aastasena lõpuks leeriski käis ning nüüd valdas suure hoolega sotsiaaltööd tegi. Või õigemini nii-öelda

sotsiaaltööd, sest mida antud töö endast kujutas või kuidas ja mida täpselt teha oleks tulnud, sellest polnud noores riigis veel kellelgi õiget aimu. Kuuldud küll oldi, kuidas see mujal maailmas käib, kuid täpsed teadmised olid alles väga pinnapealsed. Eelmise riigikorra ajal pidi iga abivajaja ise vaatama, kuidas hakkama saada, sest Nõukogude ühiskond nõrku ei sallinud. Kõige suuremaid hädalisi aitas vahel küll kolhoos, kuid enamasti jäid mured siiski inimese enda kanda. Proua partorg, praegune sotsiaaltöötaja aga oma oskuste või oskamatusel pärast ilmselt ülearu ei muretsenud – annab riik ameti, annab ka mõistuse, kuidas seda ametit pidada just nii nagu peab.

Pisut süüdlaslikult vaatas ta oma helesiniseks vööbatud laugude alt Nelet, kohendas värskelt tehtud keemiliste lokkide kuhja pealael ja lausus: „Pole ju vist mõtet enam vastu puigelda, kirjuta parem paberitele alla, kui asi juba niikaugale on läinud. Küll vald sind kuidagi ikka aitab või vähemalt püüab aidata. Oma kodanike, eelkõige lastega, eee ... perede eest tuleb ju ikkagi hoolt kanda. Tuled homme vallamajja minu vastuvõtule, siis vaatame täpsemalt üle, millist abi vajad ja kuidas kõige paremini saame sind toetada. Ikka vastavalt vajadustele ja võimalustele, kooskõlas vallavalitsuse ja volikoguga. Täna hakkab mul kahjuks juba tööpäev läbi saama, nii et põhjalikumalt ma sinu probleeme käsitleda ja koheseid lahendusi pakkuda ei saa. Ah jaa, üks lahendus siiski on: oma asjad võid vallamaja puukuuri viia, kui sul kusagile mujale neid jätta pole. See on sügiseni tühi, aga siis tulevad sinna vallamaja küttepuud, nii et sügiseks olgu su asjad sealt kadunud, muidu saab neist ka vallamaja küte.”

See viimane lause oli vist mõeldud ja öeldud naljaga, sest politseinikud muigasid ning ka täitur irvitas kuldhamba välkudes. Nelel polnud aga kohe üldse mitte mingisugust tuju, hoopis mingi seletamatu tuimus ja ükskõiksus valdas teda üleni. Ebareaalne tunne, et kõik see ei toimu tegelikult temaga, et see on vaid uni, et kohe-kohe ärkab ta üles ja kõik on jälle hästi. Kahjuks oli aga kõik toimuv siiski karm reaalsus. Tuimalt võttis tüdruk uuesti pastaka oma kohmetute sõrmede vahele ning andis allkirja paberile, mille alusel tema isa korter oli nüüd arestitud ja teda koos lapsega päevapealt sealt välja tõstetud. Veel hommikul oli tal olnud kodu, kus elada, kuid nüüd, pärastlõunal, polnud enam mitte mingisugust õigust seal olla. Väriseva käega paberile veetud allkiri tegi noorest naisest uues, juttude põhjal kõigile võrdsetest võimalustest pungil Eesti Vabariigis ühe hetkega kodutu.

„Sedasi,” lappas täitur oma paberid kokku, „teil on nüüd paar tundi aega pakkimiseks, siis tulevad politseinikud uuesti ja pitseerivad korteri kinni. Kaasa võite võtta ainult teile ja lapsele kuuluvad asjad. Midagi võõrast kaasa viia või lõhkuda on keelatud. Kui seda teete, võib järgneda kriminaalkaristus võõra vara kuritahtliku hävitamise eest,” lausus täitur karmilt, kuivatas veel kord oma higist leemendavat nägu ning astus korterist välja. Politseinikud järgnesid talle kuulekalt. Hetk hiljem paugatasid autouksed kinni ning tolmu üles keerutades kihutas täitur tagasi linna. Politseinikud suundusid küla teise otsa, kus kolhoosi vana töökoja teisele korrusele olid sisse seatud nende ametiruumid – politseijaoskond, nagu kõik seda endist laoruumi nüüd uhkelt nimetasid. Nele jäi koos sotsiaaltöötajaga korterisse kahekesi.

„Nojah, läks nagu läks, mis siin ikka enam nutta,” laiutas sotsiaaltöötaja käsi. „Elus võib kaotada enamatki kui kodu ja ikka kenasti toime tulla. Eks sa paki siin oma asjad kokku, ma käin kodus ja toon sulle kuurivõtme, aga pea meeles,” kõrgendas ta häält, „võõrast vara puutuda või lõhkuda on keelatud.” Nende sõnadega väljus ta korterist ning läks trepist alla, nailonsukal silmad jooksmas ja kiriku humanitaarabikotist saadud kõrge kontsaga kingad kergelt lääpa tallatud.

Nele jäi nüüd päris üksi. Ahastades vaatas ta oma pisikeses, veidi räämas kodus ringi. Võõraid asju ei tohi kaasa võtta või lõhkuda ... Mis siin on võõrast või temale mittekuuluvat? Ema ja isa ausa tööga teenitud raha eest ostetud kehvad mööblitükid või vana mustvalge televiisor nurgas? Jah, ilmselge oli see, et neid ta kaasa võtma tõesti ei hakka. Kuhu ta need asjad viikski, kui tänasel ööl on tema kodu laeks niigi ainult taevas ja põrandaks maa jalge all.

Tüdruk kõndis toast tuppä ja mõtles palavikuliselt, mida kokku pakkida ja kaasa võtta. Ilmselgelt pidi see olema midagi sellist, mida tal igapäevaselt vaja läheb. Kindlasti veidi voodipesu, käterätikud, Mia-Mai ja tema enda riided – eelkõige soojad, sest polnud ju teada, kui kaua neil lageda taeva all viibida tuleb, kõik sõltus homsest käigust sotsiaaltöötaja juurde. Siis veel mõned lapse mänguasjad, pesemisvahendid. Kindlasti tuleks koost lahti võtta ja pakutud ajutisse hoiupaika viia lapse pikendatav voodikene koos madratsiga ja väike riidekirst, mille kauge sugulane oli tüdrukule esimeseks sünnipäevaks kinkinud. Samuti tema enda kirjutuslaud, mille vanemad talle kunagi põhikooli lõpetamise puhul ostnud olid ja mille taga ta koolitöid tehes või niisama kirjutades oli palju

pikki tunde veetnud. Loomulikult ka kõik olulised paberid, paar fotoalbumit, mille paksudel lehekülgedel minevikus elanud, väsinud ja hallide nägudega inimesed olid kõrvuti tänapäeval elanud lähedastega, tema enda, isa ja emaga. Mõõtmatu kurbus hinges ning teadmatus homse päeva ja kogu eelseisva elu osas südant rõhumas, asus Nele pakkima ...